

ДОБРОВОЛЬСЬКА В. В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри
господарського права і процесу
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)
ORCID ID: 0000-0002-9304-3792

БУДУРОВА Г. М.

к.ю.н., доцент,
доцент кафедри господарського права
і процесу
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)
ORCID ID: 0000-0002-9304-3792

УДК 346.62

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.57>

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена змістовній характеристиці засобів державної підтримки бізнесу в умовах воєнного стану, адже саме за допомогою держави більшість вітчизняних підприємств можуть стабілізувати своє фінансове становище задля подальшого здійснення господарської діяльності. Виокремлена державна підтримка у період особливого стану господарювання (воєнних умов господарювання) як спеціально-організаційна підтримка, змістом якої є комплекс заходів, як правило, фінансового характеру, які надаються на підставі планово-програмної діяльності уряду та відповідних спеціально уповноважених органів з урахуванням поточного стану підприємств, їх територіального розташування, наявності майна, договірно-зобов'язальних відносин, тощо.

Правове забезпечення державної підтримки становлять норми загального та спеціального законодавства, до першого відносяться ГК України, ЦК України, а до другого – Закони України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» та чисельні спеціальні акти підзаконного характеру, що свідчить про комплексний правовий підхід державної підтримки бізнесу. Доведено, що провідним чинником та змістовною складовою державної підтримки є те, що вона надається виключно за волевиявленням – рішенням відповідних спеціально уповноважених органів, що свідчить про те, що вона є відповідним самостійним засобом державного регулювання.

Виокремлено ветеранське підприємництво, яке є різновидом підприємницької діяльності, яка активно розвивається, навіть в умовах воєнного стану, але потребує різноманітної державної підтримки як фінансового, так і організаційного, інвестиційного та іншого характеру.

Важливим принципом державної підтримки у період особливого стану господарювання є принцип доцільності та оперативності, які є підґрунтям та умовою її надання.

Ключові слова: державна підтримка, бізнес, засіб державного регулювання, стан воєнної економіки, пільгове фінансування, ветеранське підприємництво.

Dobrovol'ska V. V., Budurova H. M. Government support of business under the conditions of marital state

The article is devoted to the substantive characteristics of state support for business in the conditions of a war economy, because it is with the help of the state that most domestic entrepreneurs can stabilize their financial improvement for further business operations. State support during a special state of business (wartime business conditions) is singled out as special organizational support, the content of which is a set of measures, as a rule, of a financial nature, which are provided on the basis of the planned and programmatic activities of the government and the relevant specially authorized bodies, taking into account the current state of entrepreneurs, their territorial location, the availability of property, contractual and binding relations, etc.

The legal support of state support is provided by the norms of general and special legislation, the first includes the Commercial Code of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, and the second - the Law of Ukraine "On State Assistance to Business Entities" and numerous special acts of a subordinate nature, which indicates a comprehensive legal approach to state support for business. It is proven that the leading factor and substantive component of state support is that it is provided exclusively by the will of the relevant specially authorized bodies, which indicates that it is an appropriate independent means of state regulation.

Veteran entrepreneurship is highlighted, which is a type of entrepreneurial activity that is actively developing, even in conditions of martial law, but requires various state support of both financial and organizational, investment and other nature.

An important principle of state support during a special state of management is the principle of expediency and efficiency, which are the basis and condition for its provision.

Key words: *state support, business, means of state regulation, state of the military economy, preferential financing, veteran entrepreneurship.*

Вступ. Державна підтримка є певним самостійним державним інструментом, за допомогою якого реалізується підтримуючо-стимулююча функція державного регулювання бізнесу. В умовах воєнного стану зазначене є вельми доречним та актуальним, адже майже з перших його днів вітчизняний бізнес зазнав шалених збитків та майже його половина опинилася у стані стійкої фінансової неплатоспроможності, та, як наслідок, банкрутства. З огляду на це, перед державою постає завдання переосмислення ролі засобів державної підтримки в поточних умовах, закріплення і впровадження ефективних засобів державної підтримки малого та середнього підприємництва, здатних забезпечити функціонування суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державної підтримки бізнесу досліджували у своїх працях, як юристи, так й економісти та соціологи, наприклад, Д. Лічак, Т. Лозінська, Т. Мельник, Я. Петруненко, Д.Шварц та інші. Однак положення щодо господарсько-правового забезпечення державної підтримки під час воєнного стану та її визначення залишаються малодослідженими та є актуальними.

Метою статті є виокремлення та аналіз державної підтримки у період особливого стану господарювання (воєнних умов господарювання) як спеціально-організаційної підтримки.

Виклад основного матеріалу. Державна підтримка бізнесу в умовах воєнного стану є викликом для вітчизняної економіки, але держава просто повинна її надавати, адже бізнес це позитивно-динамічна сила економіки та її фінансове забезпечення у вигляді встановлених обов'язкових платежів.

Правове забезпечення державної підтримки становлять норми загального та спеціального законодавства, до першого відносяться ГК України, ЦК України, а до другого – Закони України

«Про державну допомогу суб'єктам господарювання», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» та чисельні спеціальні акти підзаконного характеру, що свідчить про комплексний правовий підхід державної підтримки бізнесу.

Провідним чинником та змістовною складовою державної підтримки є те, що вона надається виключно за волевиявленням – рішенням відповідних спеціально уповноважених органів, що свідчить про те, що вона є відповідним самостійним засобом державного регулювання. Державне регулювання, як певну ознаку державної підтримки, аналізують як економісти, так й юристи. На думку економістів, саме «пріоритетність державного регулювання та підтримки підприємництва в умовах війни зумовлює необхідність переходу від прямого адміністративного сприяння до формування сприятливого економічного і соціального середовища щодо удосконалення механізмів та інструментів стимулювання розвитку суб'єктів бізнесу» [1, с. 7]. Зокрема, ряд науковців виокремлюють макроекономічні аспекти відновлення функціонування малого та середнього бізнесу в контексті повоєнної відбудови національної економіки України. Вони окреслюють виклики та можливості, які виникають для цього сектору в умовах післявоєнного відновлення, акцентуючи увагу на необхідності ефективних заходів підтримки та стимулювання підприємницької діяльності [2, с. 89].

Н. Зарічна цілком обґрунтовано звертає увагу на фінансове забезпечення розвитку стартап-підприємництва в умовах воєнного стану. Вона зазначає про необхідність розробки та впровадження спеціальних фінансових інструментів та програм для підтримки інноваційних стартапів у таких умовах [3, с. 66]. Тобто, мова йдеться про фінансову державну підтримку. Ю. Гаркуша, аналізуючи державну підтримку функціонування та розвитку підприємницької діяльності в Україні, акцентує увагу на необхідності адаптації державних програм та заходів підтримки до умов воєнного конфлікту [4]. Зауважимо, що державна програма є основним нормативно-правовим актом спеціального характеру щодо порядку, умов та критеріїв надання будь-якого різновиду державної підтримки.

В. Дикань та Н. Фролова виокремлюють напрями й інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. Автори зазначають, що необхідно враховувати специфіку ситуації, адже воєнний конфлікт породжує нові виклики та обмеження [5]. У дослідженні В. Гриніва розглядається концептуалізація економічної політики підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку підприємництва. Автор акцентує увагу на важливості створення сприятливого середовища для інвестицій та інновацій в умовах воєнного конфлікту [6, с. 22]. В. Лойко й Б. Александрова аналізують підтримку та розвиток малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. Науковці вказують на необхідність посилення державної підтримки та розробки спеціальних заходів для стимулювання підприємництва [7, с. 228].

Ряд вчених-господарників пропонують запровадити «заходи з державної підтримки підприємств, які передбачають повне або часткове відшкодування державою витрат на відновлення об'єктів, що були пошкоджені в ході воєнних дій (об'єкти, що потребують відновлення, рекомендовано поділити на групи і визначити для кожної з них пріоритетність відновлення з використанням адаптованого методу суми років, що традиційно застосовується для розрахунку амортизації основних засобів)» [8, с. 204].

Д.В. Лічак наголошує, що державну підтримку варто розглядати з погляду державного стимулювання економічного росту, як один із напрямів державного регулювання економіки. До чинників, що зумовлюють необхідність такого стимулювання, дослідниці відносять: нерівний розподіл ресурсів між суб'єктами господарювання, слабкість малого підприємництва порівняно з великим бізнесом, залежність окремих видів виробництв від природних умов, високу ризикованість деяких видів господарської діяльності, у здійсненні яких зацікавлене суспільство. В економічній політиці України спостерігається відхід від класичної кейнсіанської моделі економічного стимулювання, яка передбачає цілеспрямований і послідовний розвиток макроекономічних умов для підприємств усіх форм власності [9, с. 3]. Тобто, вчена виокремлює суто економічний характер державної підтримки та її «адресний» персоналізований характер, що є суто їй приманними рисами.

Я. В. Петруненко виокремлює державну підтримку суб'єктів господарювання як «врегульовану законодавством діяльність уповноважених державних органів, що полягає в розробленні програм або наданні в індивідуальному порядку фінансової підтримки суб'єкту господарювання, який має важливе стратегічне значення або відповідає іншим критеріям, визначеним у ній, за рахунок коштів державного бюджету у будь-якій формі та з метою забезпечення стабільності національної економіки, підвищення конкурентоздатності вітчизняного товаровиробника, оздоровлення окремих галузей економіки, забезпечення соціально-економічного добробуту в державі» [10, с. 114].

Від початку повномасштабного вторгнення українська економіка зазнала значних збитків. За даними Advanter Group, прямі поточні втрати малого та середнього бізнесу в Україні за перші два тижні війни склали 30-60 млрд \$. В перші тижні війни в Україні повністю припинили діяльність 54 % підприємств, 25 % – майже зупинили свою діяльність. Але зараз 21 % підприємств провели релокацію (2 % – повністю, 12 % – частково, 7 % – в процесі), 31 % підприємств не встигли її провести [11]. Зокрема, в межах реалізації програми «Компенсація за працевлаштування ВПО» з резервного фонду державного бюджету призначено виплати роботодавцям за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Таку компенсацію може отримати суб'єкт господарювання, що працевлаштував внутрішньо переміщену особу із заробітною платою не менше мінімальної (6700 грн), якщо він перебуває на обліку як платник єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [12].

Програма є правовим підґрунтям порядку та умов надання державної підтримки, яка розробляється урядом. Серед актуальних програм для допомоги малому та середньому бізнесу, можна виділити «Програму Уряду щодо тимчасового переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів». Сама програма спрямована на збереження виробничого і трудового потенціалу України та орієнтована на усі підприємства, які бажають перемістити виробництво на території західних областей України [13]. Зауважимо, що серед запропонованих областей на Західній Україні підприємства найбільше вибирають Львівську область за рахунок зручного розташування та розвинутого транспортного сполучення. Сам регіон відіграє важливу транзитну роль між країнами Євросоюзу та Україною, що дає більше можливостей для релокації бізнесу. Тому, лише за програмою релокації у Львівську область перемістилось більше 200 підприємств. Більшість із них вже працюють повноцінно та створили більше 5 тисяч робочих місць. Для підтримки бізнесу в обласному бюджеті було передбачено 50 млн грн. [14].

Попри введення воєнного стану, економічна активність в Україні поступово відновлюється, чому сприяє і звільнення окупованих Росією територій Київської, Сумської, Чернігівської та Харківської областей. Так, за результатами опитування членів Американської торговельної палати, на сьогодні повноцінно функціонують 60 % підприємств, ще третина працює частково, 5 % – тимчасово призупинили діяльність і лише 1 % – повністю припинили роботу. Наразі до роботи повернулися більш як 80 % підприємств [15]. Така економічна стійкість обумовлена різними причинами позаекономічного характеру, але велику роль у відновленні діяльності підприємств малого бізнесу відіграла вчасно надана державною підтримкою

Важливою є державна підтримка невеликих локальних виробників, яка надається у вигляді фінансових інструментів (грантів, кредитних бюджетних і банківських програм) та інформаційного сприяння (навчання, консультування тощо). На регіональному рівні позитивні наслідки мало надання одноразової грошової допомоги для започаткування власної підприємницької діяльності та/або матеріальної допомоги малим підприємствам, що виробляють органічну сільськогосподарську сировину, займаються її переробкою та експортом. Пропонується збереження державної підтримки малого бізнесу під час дії воєнного стану та протягом не менше, ніж року, після його скасування, зважаючи на те, що малі підприємства є основою економічної стабільності, сприяючи створенню додаткових робочих місць та зниженню рівня безробіття [16, с. 50]. Крім того, промислові підприємства отримали 25 % кредитів, а торгові підприємства – 20 %, що свідчить про зусилля уряду щодо підтримки та

розвитку цих сфер. Такий розподіл кредитів вказує на стратегічний підхід уряду до розвитку економіки, сприяючи сталому економічному зростанню та соціальному прогресу через підтримку ключових галузей. Зокрема, це свідчить про важливість та необхідність ефективної підтримки сільського господарства як стратегічно важливої галузі економіки. З метою відновлення та розвитку після воєнного конфлікту, вирішення економічних проблем і забезпечення сталого розвитку, уряд активно вживає заходів щодо підтримки різних галузей підприємницької діяльності» [17, с. 18].

Основним питанням щодо підтримки бізнесу в умовах воєнного стану є фінансування діяльності підприємств, особливо тих, які зазнали суттєвих фінансових збитків. За даними Національного інституту стратегічних досліджень [18] для розвитку бізнесу за програмою «Робота» від держави планують надати майже 211 млн. гривень грантів 47 підприємцям переробної галузі, виплатити 126 млн. гривень компенсації підприємцям, які взяли на роботу внутрішньо переміщених осіб, також близько 10,7 тисяч українських агропідприємств вже одержали 53,65 млрд. гривень банківських кредитів на розвиток господарств. Інвестиційним сервісом FinStream [19] відмічається, що інтенсивно відбувається фінансування бізнесу через гранти, за допомогою яких в Україні було реалізовано понад 7000 бізнес-проектів для малого та середнього бізнесу (пекарні, кав'ярні, малі виробництва тощо). Наприклад, проект «Власна справа» допомагає ветеранам та їхнім родинам отримати кошти для початку своєї справи, а програма «Варто» від Українського ветеранського фонду сприяє розвитку бізнесу шляхом видачі грантів майже на суму понад 1,8 млрд. гривень. На сьогодні вже є низка практичних вдалих кейсів від Українського ветеранського фонду. Міністерство у справах ветеранів України системно займається питанням переходу військовослужбовців, що повернулися з фронту з фізичними ушкодженнями, з військової кар'єри на професійну цивільну з фокусом на функції, що інтегрують їх у кадрову структуру Міністерства оборони України, військові відомчі структури державних органів сектору безпеки. Цей перехід включає повний супровід, від власне набору на держслужбу, до повної інтеграції в роботу в структурі, з набуттям всіх необхідних компетенцій для виконання службових обов'язків по цивільній посаді. Поряд з цим, низкою інституцій реалізуються проекти за підтримки уряду в частині відновлення ментального здоров'я у військових та покращення їх психологічної стійкості при поверненні до буденного цивільного життя. З 2023 році в Україні продовжується проводитись ряд ініціатив і заходів, що спрямовані на надання термінової підтримки на розвиток компетенцій, психологічної стійкості у військових, а також вибудовується всеохоплююча і «глибока» системна психологічна підтримка у секторі безпеки та оборони України [20, с. 110]. Мова йде про ветеранське підприємництво, яке є різновидом підприємницької діяльності, яка активно розвивається, навіть в умовах воєнного стану але потребує різноманітної державної підтримки як фінансового так й організаційного, інвестиційного та іншого характеру.

Висновки. Державна підтримка малого та середнього бізнесу входить до системи заходів державного регулювання господарської діяльності і передбачена чинним законодавством. Між тим, доцільним є визначення у нормах чинного законодавства поняття «державна підтримка у період особливого стану господарювання (воєнних умов господарювання)» як спеціально-організаційної підтримки, змістом якої є комплекс заходів, як правило, фінансового характеру, які надаються на підставі планово-програмної діяльності уряду та відповідних спеціально уповноважених органів з урахуванням поточного стану підприємств, їх територіального розташування, наявності майна, договірно-зобов'язальних відносин, тощо. Посилення роботи у цьому напрямку сприятиме відновленню роботи багатьох підприємств, чия господарська діяльність зупинилась через війну.

Список використаних джерел:

1. Мельник Т.Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2 (100). С. 3-11.

2. Клочковська В.О., Клочковський О.В., Трегубов О.С. Макроекономічні аспекти відновлення функціонування малого та середнього бізнесу в контексті повоєнної відбудови національної економіки України. *Економіка і організація управління*. 2023. № 1 (49). С. 88-94.
3. Зарічна Н. Фінансове забезпечення розвитку стартап-підприємництва в умовах воєнного стану. *Галицький економічний вісник*. 2024. Том 86. № 1. С. 62-68.
4. Гаркуша Ю.О. Державна підтримка функціонування та розвитку підприємницької діяльності в Україні. Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції “Географія та туризм” (28 лютого 2024 р., м. Харків). с. 323-326. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstr> (дата звернення: 04.10.2024).
5. Дикань В.В., Фролова Н.Л. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. URL: <https://economyandsociety> (дата звернення: 04.10.2024).
6. Гринів В.Б. Концептуалізація економічної політики підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку підприємництва. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2024. № 75. 17-24.
7. Лойко В.В., Александров Б.В. Підтримка та розвиток малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*. 2023. № 1 (11). С. 227-134.
8. Мозговий Є. В. Державна підтримка підприємців під час війни. *Бізнес Інформ*. 2024. № 6. С. 202–207.
9. Лічак Д.В. Господарсько-правове забезпечення непрямої державної підтримки суб’єктів господарювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2011. 21 с.
10. Петруненко Я. В. Поняття державної підтримки суб’єктів господарювання як засобу забезпечення ефективного використання бюджетних коштів. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 110–115.
11. Підтримка ФОПів та скасування акцизу на пальне. Верховна Рада ухвалила податкові стимули для бізнесу. URL: <https://forbes.ua> (дата звернення: 30.10.2024).
12. Підтримка бізнесу в умовах війни. Дія.Бізнес – Головна сторінка. URL: <https://business.diaa.gov.ua/wartime> (дата звернення: 04.10.2024).
13. Національний банк України. Просто про економіку (за матеріалами Інфляційного звіту за липень 2022 року). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 04.10.2024).
14. Вагаманюк-Зелінська, У., Кілочко, О., & Зелінський, М.-П. (2022). Державна фінансова підтримка МСБ в період воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (45). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-77> (дата звернення: 04.10.2024).
15. Шварц Д. Допомога під час війни: як держава може стимулювати розвиток бізнесу. URL: <https://www.unian.ua> (дата звернення: 04.10.2024).
16. Лозинська Т.М. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 4 (78). С. 45-52.
17. Гринів В.Б. Концептуалізація економічної політики підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку підприємництва. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2024. № 75. С. 17-24.
18. Інструменти підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні. Вересень 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentar-i-e> (дата звернення: 04.10.2024).
19. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році. URL: <https://finstream.ua/ukrayins> (дата звернення: 04.10.2024).
20. Kraus, K., Ignatyuk, A., & Kraus, N. (2023). Ветеранське підприємництво та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проектна складова практичної реалізації. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 1 (11). С. 98-111.

